SHINJU-AN OG DAITOKU-JI

Shinju-an er en del af zen-templet Daitoku-ji.[10] Dette tempel blev grundlagt i 1325[11] af zen-mesteren Daito Kokushi (1282-1337), med en placering umiddelbart nord for Kyoto. Belært af erfaringerne med de alt for indflydelsesrige buddhistiske templer i 700-tallets Nara havde man med anlæggelsen af den nye hovedstad Kyoto i 794 henvist disse til en placering udenfor byen.[12] Idag ligger Daitoku-ji dog igen *i* Kyoto, da byen med det 20. århundredes ekspansion har fyldt sit bassin helt ud til de på tre sider omgivende bjerge. Daitoku-ji har tilbage til grundlæggelsen været dybt involveret i den japanske kulturhistorie.

Buddhismen blev introduceret i Japan i 500-tallet. Det indebar ikke blot en ny religion, men berøringen med en kolossal fond af viden fra store kulturer som den indiske og ikke mindst den kinesiske, med impulser inden for alle områder af samfunds- og kulturlivet. Buddhismen fik derfor en helt central rolle som katalysator for det japanske samfunds opbygning.[13] Den tidlige japanske buddhisme var formet af en række sekter, der tilsammen betegnes som Nara-buddhismen. Senere nåede en lang række andre strømninger til Japan. Den japanske buddhisme er således idag en mangfoldig størrelse med 13 hovedsekter, hvoraf flere rummer yderligere underdelinger.[14] Gennem århundrederne er der således udfoldet et vidt spekter af religionsformer, som belyser de centrale buddhistiske doktriner med forskellige nuanceringer, som korresponderer med et vidt spekter af samfundsstrukturer og menneskelige konstitutioner.

Zen hedder på kinesisk *chan,* hvilket kommer fra sanskrit-termen *dhyana,* meditation eller selvfordybelse. Det meditative er centralt for zen, ikke bare som organiseret i meditationslokalet, men i alle tilværelsens situationer. Der findes i Japan idag tre zen-sekter, Rinzai-zen og Soto-zen, der kom til Japan i Kamakura-perioden (1192-1336), samt obaku-zen, der blev introduceret i den tidlige Edo-periode (1603-1868). Daitoku-jis zen-tradition - og dermed Shinju-ans - er Rinzai-zen. Den blev introduceret i Japan af Myoan Eisai (1141-1215) i 1191 og vandt hurtigt genklang i Kamakura-tiden.[15] Zen byggede ikke først og fremmest på boglige egenskaber. Den udspandt sig i øjeblikket, i praktiske gøremål og betonede en dyb årvågenhed og udelt tilstedeværelse i alle livets forhold. Dette havde en umiddelbar appel til samurai-kulturen og det shogunat i Kamakura, som havde den reelle magt i den tids Japan. Daitoku-jis zen repræsenterer et skridt videre fra dette samurai-univers. Daitoku-ji var tilbage fra dets tidligste år en hoffets og kulturelitens buddhisme.[16]

Zen fører sin tradition tilbage til Indien. Zen kom til Kina med Bodhidharma (død ca. 532) og fandt sin form og udfoldelse i T'ang-dynastiets Kina (618-907), hvor den opsugede mange taoistiske og konfucianske elementer. Men zen-buddhismen nåede i det middelalderlige Japan en position og udfoldelse i samfundslivet uden sidestykke i Kina eller Korea. Zen-institutionen var i Kamakura- og Muromachi-periodens Japan en primær kulturbærende størrelse. Kobori Nanrei Sohaku ser den japanske zen gradvist bevæge sig bort fra den kinesiske. „Hvor det vigtigste træk ved den indiske buddhisme ligger i dens spekulation i intetheden, ligger den kinesiske zens vægt på at leve i denne intethed. Men i Japan kommer intetheden til udtryk i det æstetiske liv."[17]

Daitoku-jis grundlægger Daito Kokushi (1282-1337)[18] havde i 1308 nået satori. Han fik herefter af sin zen-mester Daio Kokushi (1235-1308)[19] pålæg om at leve asketisk tilbagetrukket i 20 år. I årene derefter holdt Daito således til ved et lille tempel i Kyoto, tiggede om dagen og mediterede om natten. Efterhånden udbredtes rygtet om denne mand, og han blev i 1314 kaldt til audiens og rådgivende samtale ved kejser Hanazono (1297-1348). To år efter gentog det sig, og han opfordrede ved den lejlighed kejseren til at sidde ned fra sin lille tatami-måttetrone, da deres Buddha-natur var lige, én og samme. Kejseren accepterede straks, han ønskede ikke at trone på dette plan.[20] Fra de to esoterisk buddhistiske sekter, shingon og tendai, som i de forudgående århundreder havde haft det store ord overfor aristokratiet, var denne kejserlige nysgerrighed overfor zen-buddhismen ikke velset. Den kunne brede sig til hele hoffet og hermed true den esoteriske buddhismes position som støtte for og støttet af den kejserlige institution. Følgelig blev der i 1325 arrangeret en tvekamp på indsigt, den såkaldte Shochu-debat, som endegyldigt skulle demonstrere den esoteriske buddhismes overlegenhed og én gang for alle vise, hvilket lattervækkende fænomen, denne zen-buddhisme var, når det kom til stykket.[21]

Duellen blev overværet af kejser og hof. Med tendai-præsten Gen'e (1279-1350) i spidsen stod mere end hundrede shingon- og tendai-præster overfor blot to zen-præster, den gamle abbed for Nanzen-ji, Tsuo Kyoen (1257-1325), og den unge Daito Kokushi. Gen'e spurgte indledende Daito: „Hvad er essensen af zen, som går ud over ord?" hvortil Daito svarede: „Enhver ved, at en meteor farer hen over himlen, og dog kan de ikke forklare det i ord."[22] Gen'e tav, hvorefter Kosho trådte frem med et fornemt ottekantet rituelt skrin. „Hvad er det?" spurgte Daito, og Kosho svarede: „Dette skrin rummer hele universet."[23] Daito-san tog sin stok, splintrede med et raskt slag træskrinet og replicerede: „Hvad sker der, når universet bliver knust?"[24] Kejser Go-Daigo (1288-1339), der i 1318 havde afløst kejser Hanazono, erklærede duellen i zens favør. Gen'e selv forlod sit tempel Enryaku-ji for at blive Daitos discipel og påtog sig at opføre et hojo-tempel ved Daitoku-ji.[25]

Daitoku-ji var i sine tidligste år et meget ydmygt sted. Men efter duellen etableredes mere formelle forbindelser mellem det kejserlige hof og Daitoku-ji. Templet tildeltes land og ressourcer og voksede sig stort og indflydelsesrigt.[26] Denne alliance mellem Daitoku-ji og det kejserlige hof holdt helt frem til Meiji-restaureringen i 1868. Daitoku-ji har gennem århundrederne været generator, inspirations- og kraftkilde for japansk kulturliv. En stor del af japansk kulturhistories mest fremtrædende skikkelser har studeret zen ved Daitoku-ji, og hele zen-æstetikkens og te-ceremoniens udvikling er intimt forbundet med dette sted.

Kig mod syd langs Daitoku-jis hovedakse, forrest Butsuden og bag denne sanmon-portalen

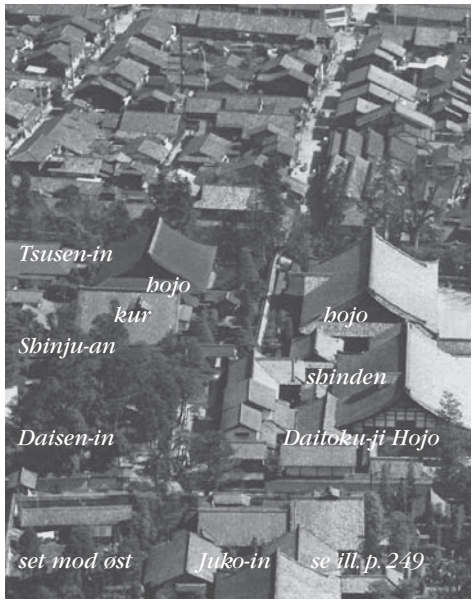

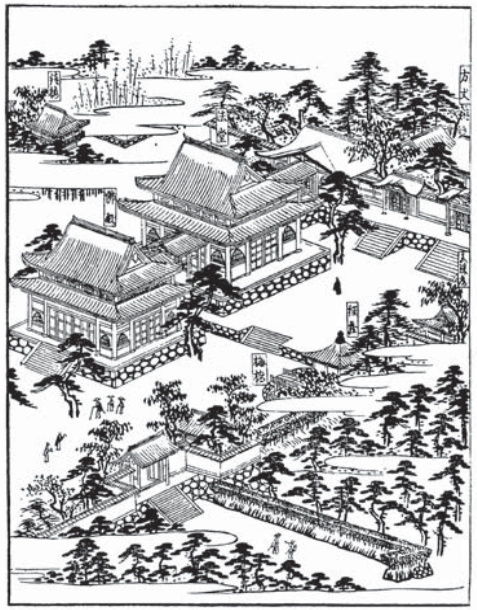

Daitoku-jis hovedakse, træsnit fra Miyako rinsen meisho zue, en Kyoto-guide fra 1799

Daitoku-ji er idag en kompleks samling af bygninger. Rygraden dannes af hovedtemplet *Daitoku-ji Hojo* og en række store, ceremonielle haller. Heromkring er der opført en række *tatto,* subtempler. Daitoku-ji fremstår efter kinesisk tradition med de vigtigste ceremonielle bygningsstrukturer arrangeret på en nord-sydgående hovedakse.[27] Mod syd står den store hovedportal, *sanmon,* bjergportalen,[28] der symbolsk danner indgang til templets centrale akse med to af tempelområdets største bygninger, *Butsuden,* Buddhahallen, og *hatto,* doktrin- eller dharma-hallen. Herfra er alle øvrige elementer indordnet i overensstemmelse med den kinesiske geomantiks *feng-shui*-principper, en tradition for rumlig organisering, hvor hver retning - afspejlende et cyklisk-dynamisk forhold mellem yin og yang - er tillagt forskellige kvaliteter.[29] Således er alle tempelområdets hovedelementer samordnet til et kosmogram af mandala-agtig karakter, til trods for at mandala-tankegangen er stærkest repræsenteret i den esoteriske buddhisme og generelt i zen-universet har en meget lille plads.

I Butsuden, umiddelbart nord for sydportalen, afholdes der to gange om måneden ceremoni med deltagelse fra alle Daitoku-jis templer. Nord herfor igen ligger doktrin-hallen, hatto, der ligesom Butsuden er et spejlsymmetrisk bygningsværk, der åbner mod syd. Doktrin-hallen anvendes kun én gang om året, på årsdagen for grundlæggeren Daitos død. Aksen afsluttes mod nord af Daitoku-ji Hojos shinden-længe. Hvor de førnævnte bygninger på hovedaksen alle har symmetriske plan- og facadeskemaer så ligger selve hojo-længen forskudt mod øst i forhold til aksen. Allerede i Daitoku-ji Hojo forlades den arkaiske orden, og man kan i hele Daitoku-jis tempelområde iagttage en nøje gradueret formalitetsgrad, der er aftagende, jo længere man kommer bort fra hovedaksens stramme orden og ud i tempelanlæggets afkroge. Denne graduering genfindes også i det enkelte subtempel. Hvor tatto-templets ankomst, hovedhal og sydhave typisk benytter den formelle ende af udtryksregisteret, har dets bygninger og haver forbundet med te-ceremonien findyrket det uformelle ordensspektrum. Dagligdagens faciliteter fremstår ligeledes uformelle, men samtidigt mere nøgternt-praktiske end te-æstetikkens formverden, der afviser enhver symmetri, brug af skårne søjler

Daitoku-jis sanmon-portal, opført i 1525 og udvidet til to etager i 1589, se detalje p. 391

osv.[30] Ligesom det japanske sprog er det japanske, æstetiske udtryk gennemført hierarkisk kontekstuelt. Når man bevæger sig rundt i Daitoku-ji, forstår man gennem aflæsningen af udformningen i portaler, stenbelægninger osv. om man er på rette vej. Denne præcise artikulering af formalitetsgraden er gennemført til mindste detalje og differentierer en række zoner i det enkelte subtempel.

Hvor vi i den danske akademiske tradition for at tale om arkitektur typisk bruger bipolære begrebspar for at skildre formalitetsgraden - bundet-ubundet, stram-slap, symmetrisk-asymmetrisk, formel-uformel, skæv-lige, geometrisk-organisk osv. - har man i den japanske æstetik en tripolær begrebsramme, *shin, gyo* og *so,* som modsvarer det formelle, det semiformelle og det uformelle.[31] Denne tripol har udspring i kategoriseringen af den penselførte håndskrift og karakteriserer i løselig parallel, om det er stramme formbogstaver, skolet skråskrift eller en personligt præget, fritflydende håndskrift, men begreberne finder i japansk æstetik generel anvendelse. Således kan for eksempel en havestis stenlægning aflæses som en formel ydre form med semiformelle eller uformelle elementer, eller den kunne være en uformel ydre form opbygget af formelle elementer osv. En lang række æstetiske udtryk, som den dipolære begrebs- og forståelsesramme har svært ved at nuancere, finder således en præcis, sproglig artikulation. Ydermere kan for eksempel trædesten i te-haven, som vi med dipolære termer måske ville karakterisere som organisk, tilfældigt eller smukt arrangeret, i japansk begrebsramme korrespondere bestemte tal- og størrelsesforhold eller modsvare strukturer og figurationer som for eksempel kileformen hos vildgæs på træk. Der findes således i en kultur, der gennem århundreder har dyrket den ikke-formelle kompositions æstetiske udtryksregister, orden og ordensbegreber langt ud i det tilsyneladende uordnede.

Shinju-an er et af de 23 tatto, der tilsammen udgør tempelområdet Daitoku-ji. Hver enkelt zen-tempel i Daitoku-ji er en aldeles autonom enhed. Man har i løbet af året en række fælles ceremonier, men blander sig ikke i hinandens interne anliggender. Der findes således 23 forskellige måder at håndtere de udfordringer, det opbyder at videreføre en tradition med middelalderlige resonanser midt i det mo-

Shin, gyo og so, det formelle, det semiformelle og det uformelle, afspejler sig i templernes belægningsdetaljer. Herover en formel hovedform opbygget af formelle og uformelle dele og kontrasteret af en semiformel sidesti af formelle elementer

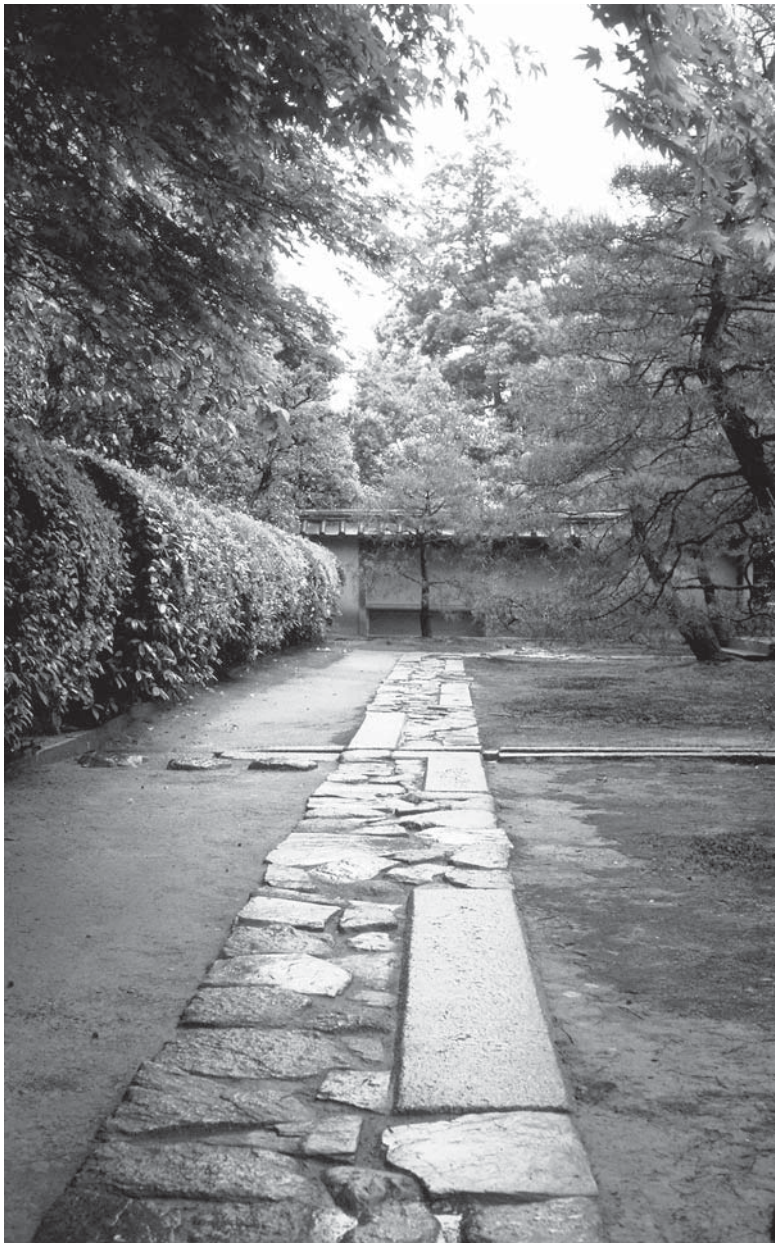

Hvert subtempel har sit ommurede område, hvortil der kun er adgang gennem indgangsportalen. Herover er det indgangen til Koho-an, et af Daitoku-jis 23 subtempler, grundlagt af te-mesteren Kobori Enshu i 1621. Th. detalje fra det inderste af Koho-ans ankomst-roji, hvor den formelle ydre form er modstillet af semiformelle og uformelle elementer

derne samfunds betingelser. Shinju-an ligger umiddelbart nord for Daitoku-ji Hojo. Dets areal udgør ca. 6.000 m² og templet er fuldstændig omkranset af mure. Templet blev opført i 1491 til minde om zen-præsten Ikkyu Sojun (1394-1481) på hans 10-års dødsdag.

Ikkyu nåede tidligt sit gennembrud til satori og levede derefter store dele af sit liv på vandring, men accepterede efter et omskifteligt liv i 1474 en kejserlig opfordring til at blive abbed for Daitoku-ji Hojo for at genopføre templet. Daitoku-ji var i 1453 blevet raseret af en brand, hvor alle bygninger brændte ned til grunden, og tempelområdet var under de urolige samfundsforhold kun blevet genopført under opbydelsen af store anstrengelser. Onin-krigen brød ud i 1467, og Daitoku-ji brændte året efter igen ned til grunden - krigshandlingerne lagde i løbet af de følgende år omkring 90% af byen i ruiner.[32] I kapitlet *Ikkyus living zen* belyses denne fase i Daitoku-jis historie mere indgående.

Shinju-an, Perlehytten,[33] har siden sin tilblivelse i 1491 mirakuløst overlevet både jordskælv, brand og krig. Så selvom en taifun i 60erne løftede en del af taget af hojo-længen og forårsagede vandskader på en del af skydedørenes 500 år gamle tuschmalerier, så fremstår Shinju-an idag med væsentlige træk bevaret tilbage fra opførelsen.

Gennem tiderne er der dog foretaget en række ændringer og tilføjelser. I bogen *Socho shuki* beskrives Shinju-an i 1526 som værende med kun midlertidige bygninger.[34] Dog må allerede Shinju-ans hovedbygning fra 1491 have haft et vist format, idet de fleste rums fusuma-dekorationer stammer tilbage fra indvielsen. Templets hovedhal, *hondo* eller *hojo,* som den ofte stadig betegnes,[35] blev i 1601 ombygget og udvidet med to rum mod øst. Den nuværende *kuri,* køkkenfløjen, stammer fra 1609. Nord for kurien ligger *Toun-an* og *Tekito-ken,* to bygninger for retirerede abbeder, som også stammer fra Shinju-ans tidligste år.[36]

Bygningen *Tsusen-in* har en fortid ved et kejserligt palads syd for Kyoto og stammer (sandsynligvis) fra det tidlige 1500-tal, men blev doneret til Shinju-an og blev genopført nord for hojo-fløjen i 1638. Til trods for disse rekonstruktioner og genopførelser fremstår både Tsusen-in, hojo- og kuri-fløjene med et arkitektonisk helstøbt sprog, der nøje afspejler Shinju-ans rødder i Muromachi-perioden

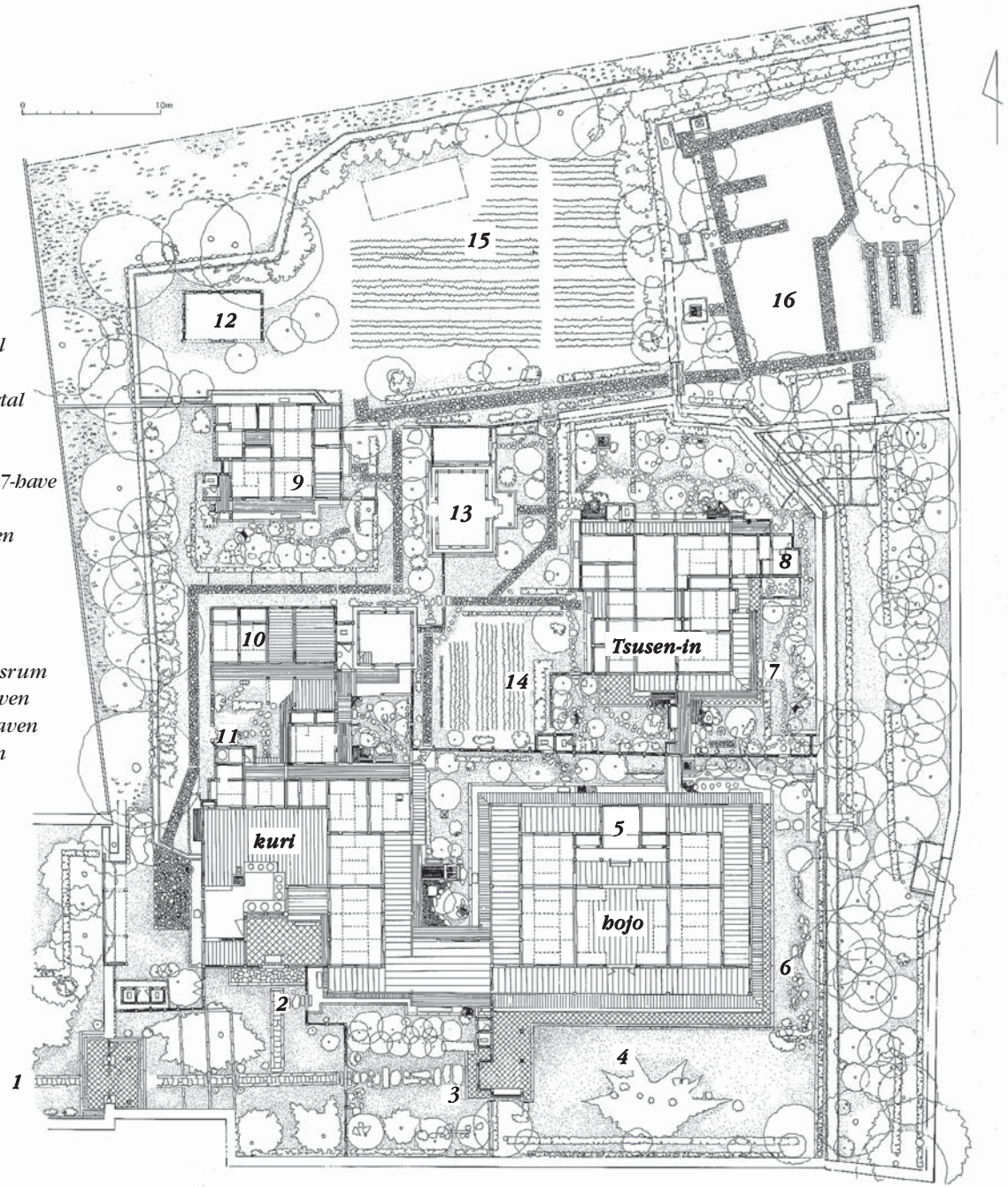

Kort over Shinju-an, ca. 1:400

se detailkort over roji-haven ved Teigyoku-ken p. 313

(1336-1568). Bag Tsusen-in tilføjedes ligeledes i 1638 *Teigyoku-ken,* et 2¾ tatami-måtte stort (ca.5 m²) rum for te-ceremoni. Det har efter sigende ligeledes en fortid som udsigtspost ved et kejserligt palads, selvom det i dette tilfælde må være rigtigere at tale om, at tømmermaterialet blev genanvendt, idet Teigyoku-ken er gennemsyret af te-traditionens arkitektoniske idealer, som nok havde sit udspring i Muromachi-tidens zen-kultur, men som først for alvor blev udfoldet i Momoyama-perioden (1568-1603) og i den tidlige Edo-periode (1603-1868).[37] Genbrug af bygninger og bygningsdele var almindeligt forekommende, da bygningsstrukturerne uproblematisk kunne skilles ad og genopføres på nye steder.[38] Således havde tømmeret til Shinju-ans beboelseskvarter nord for *kuri*en forud tjent en årrække som tømmerkonstruktion i templets hovedhal, men endnu før dette havde det været skibstømmer i Sakai-købmanden Owa Sorins sydhavsflåde.[39]

De omgivende haver kan i deres grundtræk føres tilbage til tiden omkring templets etablering i 1491, selvom udvidelserne i begyndelsen af 1600-tallet indebar en række justeringer af haverummene. Også sydhaven har tidligere været bredere, men Daitoku-ji Hojo er på et tidspunkt, sandsynligvis ved udvidelsen i 1638, rykket nærmere.[40] Syd- og østhaven var oprindeligt af *kare sansui*-type,[41] den typiske zen-have i sten og grus uden eller med kun yderst sparsom anvendelse af plantemateriale. Men en gang i løbet af 1600-tallet sneg mosset sig endeligt ind i haverne, og et enkelt fyrretræ fandt vej til sydhaven. De dybe, bløde mostæppers slørende mystik var mere i resonans med den tids sensuelle te-æstetik end den skarptskårne *kare sansui*-haves ultimative virkelighed.[42] I nyere tid er der tilføjet et bibliotek i baghaven samt to småbygninger langs vestmuren mod Daisen-in (som ikke er indtegnet på planen), og indretningen af kuriens køkkenområde er ligeledes let ændret i forhold til den viste plantegning. Selvom mange træk i det Shinju-an, der fremstår idag, således kan føres tilbage til det oprindelige tempel, og selvom ændringer, vedligeholdelser og tilføjelser gennem tiderne har været lydhøre overfor det oprindelige, så er det Shinju-an, vi kan møde idag, på alle måder mere komplekst og forfinet end det Shinju-an, der blev indviet i 1491.

Udsnit af Daitoku-jis centrale område med Daitoku-ji Hojo i midten og Shinju-an til venstre derfor (se tekster på ill. p. 244). Fotografiet er fra 60erne, hvor Kyotos bybillede endnu var præget af machiya med tegltage

Formelle enkeltdele danner semiformel hovedform, subtemplet Konchi-in ved Nanzen-ji

Et uformelt forløb opbygget af uformelle elementer, som det hører sig til i te-havens roji, her fra Koke-dera, Mostemplet